

ГОБЕЛЕН (франц. *gobelin*, від прізвища *Gobelins*) — витканий ручним способом килим-картина; складний, поліфункціональний твір художнього ткацтва. Слово «Г.» походить від назви франц. королів. мануфактури, засн. 1662 у Парижі на базі килимової майстерні та фарбарні родини Гобеленів. Однак ткац. вироби типу Г. або шпалер відомі ще в антич. світі, у Греції та Римі. Копти (перші ст. н. е., Єгипет) прикрашали свій одяг невеличкими гобеленовими вставками з реалістично потрактов. зображеннями людей, тварин, квітів тощо. Вироб-во Г. у Європі відоме від 12 ст. Особливого поширення набуло у Фландрії і Франції. Розквіт Г. припадає на 17–18 ст. Великі серії Г. на реліг. сюжети й теми з лицар. романів та з життя королів виготовляли часто за малюнками відомих художників Ш. Лебрена, Ф. Буше, Ш. Куайпеля, Ж.-Б. Удрі, Н. П'єрі, Ванлоо та ін. За технікою виконання розрізняють виткані на горизонтальному (баслісі) та найкращі і найдорожчі — на вертикальному (готлісі) верстатах. Для основи використовували вовняні, лляні чи конопляні нитки, для піткання — вовняні, натурал. шовк, золоті та срібні нитки. Зразком для ткача служив картон, мальов. фарбами в натурал. величину виробу, котрий підкладали під основу верстата. Вовняне піткання переплітало нитки основи, повністю закриваючи їх з обох сторін. Рисунок ткався не на всю ширину виробу, а лише в межах окремого кольору. Техніка Г. передбачає виконання виробу зі зворот. сторони. Нитки піткання після закінчення елемента узору часом обтинали й зав'язували, а іноді сплітали у вигляді своєрід. ланцюжків. Обрізані кінці нитки піткання надавали зворот. стороні Г. легкої ворсистості, тоді як лицьова мала рельєфну зубчастість. У класич. Г. кількість відтінків ниток піткання становила десятки тисяч. Цінна колекція зх.-європ. Г. зберігається в Ермітажі (С.-Петербург). Вироб-во Г. у Росії розпочалося у 1-й пол. 18 ст. 1717 у С.-Петербурзі засн. гобеленову (шпалерну) мануфактуру (проіснувала до 1859), одним з перших творів якої був Г. «Полтавська битва», витканий за картоном Л. Каравана (зберігається в Ермітажі). Є припущення, що в Україні Г. почали ткати від 1659. Їх виробляли на Бродів. мануфактурі. Давні Г. в Україні називали опонами, коберцями, диванами, тапетіями, перістроматами; ткали тут шовковими, золотими і сріб. нитками. Знач. розвиток Г. в Україні припадає на 18 — 1-у пол. 19 ст. Відома мануфактура Г. київ. стольника Олізара (знаходилася на Волині, 1-а пол. 18 ст.). Два фрагменти Г. цієї мануфактури зберігаються у МХП. За характером виконання й худож. трактуванням ці Г. наближаються до нар. килимів. У 18 — 1-й пол. 19 ст. виробництво Г. було поширене на Лівобережжі України

в поміщиц. майстернях (т. зв. панські килими). Сцени розваг, полювання, прогулянок — типові для цих Г. (цінна колекція таких Г. є у Полтав. краєзнав. музеї). Давні Г., виткані в Україні, на відміну від зх.-європ., зокрема французьких, відзначаються підвищеною декоративністю, контрастнішим колір. зіставленням, узагальненням форм зображуваного, звуженням тонал. гами й вираз. зв'язком з традиціями нар. ткацтва. Наприкінці 19 ст. мистецтво Г. занепало. Вироб-во цих творів, що було пов'язане передусім із дармовою працею кріпаків, котрі ткали Г. у поміщиц. мануфактурах, після відміни кріпос. права різко скоротилося. Відродження Г. відбулося у 1920–30-х рр. У 30-і рр. у галузі Г. успішно працювали *Д. Шавикін, М. Дерегус, В. Овчинников, М. Рокицький, Г. Падалка, В. Касіян* та ін. За проектами художників Г. виконували кращі ткачі тих років: *П. Власенко, Н. Вовк, Я. Дяченко, М. Щур, К. Лісова, Н. Кисіль, К. Чеверденко, П. Іванець, М. Вульга, М. Пономаренко, Т. Іваницька, Г. Малиш* та ін. У більшості Г. цього часу, хоча й виконано їх у ручній техніці нар. гладенького килима, стилістично знач. мірою імітовано твори станк. живопису, кольор. графіки. Ця риса притаманна укр. Г. і в перше повоєнне десятиріччя. Наприкінці 50 — на поч. 60-х рр. в укр. гобелен. мистецтві значно розширився темат. діапазон, збагатилися засоби образ. мови. Художники звернулися до узагальненості форми, площинності трактування, почали приділяти увагу синтезу Г. з архіт. середовищем. У тех. виконанні Г. поряд із використанням різноманіт. засобів нар. ткацтва стали застосовувати вільнішу систему переплетень, вводити ажур, аплікацію, колаж. Традиц. текстил. матеріали доповнювали новими — штуч. і синтетичними, в структуру тканин почали вводити метал. нитки, шнур тощо. Першими на шлях оновлення мистецтва Г. стали випускники Львів. інституту прикладного та декоративного мистецтва *І. та М. Литовченки, Є. Фащенко, Е. Медвецька-Лутак, М. Токар, Н. Паук*. В останні роки у галузі укр. Г. активно працюють також *В. Прядка, М. Білас, О. та Ю. Кизимови, Л. Жоголь, В. Федько, Т. і Л. Дмитренки, О. Крип'якевич, О. Риботицька, О. Куца, І. Винницька* та ін. Популярності набуває міні-гобелен (0,01–0,04 м²), в якому працюють *Д. Наумко, Д. Зав'ялова, Н. Борисенко, В. Роєнко, Н. Дяченко-Забашта, М. Базак, В. Коротенко, Б. Козловський*.

Рекомендована література

1. Бирюкова Н. Французские шпалеры XV–XX вв. в собрании Эрмитажа. Ленинград, 1974;

2. Гассанова Н. Гобелен в сучасній архітектурі // ОМ. 1974. № 1;
3. Кусько Г. Д. Біля джерел українського гобелена //

Жовтень. 1985. № 11.

Я. П. Запаско

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Гобелен / Я. П. Запаско // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-25077>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).